

7.9.2020

EOAK/2889/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Lotta Hämeen-Anttila

YLI 70-VUOTIAITA KOSKEVA OHJEISTUS KORONAVIRUSPANDEMIAN AIKANA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli kantelussaan sitä, että yli 70-vuotiaat henkilöt velvoitetaan ohjeistuksen mukaan pysymään eristyksissä muista ihmisistä. Hän kuvaa kantelussa kokemuksiaan ja havaintojaan ohjeistuksen vaikutuksista.

Kantelija toteaa, että ei osaa sanoa, onko menettely lainvastaista eli koskeeko menettely, tiukat ohjeet käyttäytymiselle, perustuslainvastaisesti yhtä kansalaisryhmää iän mukaan syrjien. Kantelijan tavoitteena on, että kehitettäisiin ja saatettaisiin tiedoksi niitä menettelytapoja, joiden avulla suojattaisiin yli 70-vuotiaita henkilöitä muulla tavoin kuin eristämällä heidät sosiaalisesti muista ihmisistä.

2 SELVITYS

Kantelun tutkimiseksi hankittiin seuraava selvitys:

- Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto, lähetetty 18.6.2020.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto, lähetetty 10.6.2020

Lausunnoissa pyydettiin kiinnittämään huomiota erityisesti:

1. Koronaepidemian aikana annettujen vanhustenhuoltoa koskevien suositusten oikeudelliseen velvoittavuuteen.
2. Suosituksia koskevan tiedottamisen sisältöön (millä tavoin on tuotu esille, mikä oikeusperusta on suosituksen antamisen taustalla; millä tarkkuudella verkkosivuilla olevissa teksteissä on ilmaistu tietty lainsäädännös, johon ohje tai velvoite perustuu).
3. Miltä osin verkkosivuilla olevia tekstejä on korjattu tai selkeytetty niiden julkaisemisen jälkeen.
4. Millä tavoin vanhustenhuoltoon ja eri palveluyksiköihin on viety tietoa keinoista, joilla voidaan toteuttaa vanhusten ja lähimmäisten tapaamisia ja ulkona liikkumista altistumatta koronaviruksen leviämiselle.
5. Millä muulla tavoin on pyritty lieventämään yli 70-vuotiaisiin ohjeistuksen johdosta kohdistuneita kantelussa kuvattuja kielteisiä ilmiöitä.

Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriölle sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle varattiin mahdollisuus kommentoida asiaan liittyvää yhdenvertaisuusvaltuutetun lausuntoa asiassa EOAK/3787/2020. Vastaukset lausunnon antamisesta pyydettiin 14.8.20 mennessä.

Päätöstä tehtäessä käytettävissäni on ollut myös sosiaali- ja terveysministeriön selvitys ja lausunto koskien ministeriön ja sairaanhoitopiirin antamia ohjeita asiassa EOAK/2823/2020 sekä asiassa EOAK/3232/2020 saadut lausunnot. Sosiaali- ja terveysministeriötä, Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta sekä Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskusta ja valvontavirastoa Valviraa pyydettiin vastaamaan muun muassa siihen, millä tavoin turvataan, että kunnissa ja eri vanhustenhuollon palveluyksiköissä noudatetaan voimassa olevaa lainsäädäntöä, eikä käytössä ole tarpeettomia ja lakiin perustumattomia vanhusten liikkumista ja lähimmäisten tapaamista koskevia rajoituksia tartuntojen ehkäisemiseksi.

3 RATKAISU

3.1 Sosiaali- ja terveysministeriön lausunnon keskeinen sisältö

Koronaviruspandemian aiheuttamat poikkeusolot

Valtioneuvosto totesi 16.3.2020 yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa, että maassa vallitsevat valmiuslaissa (1552/2011) tarkoitetut poikkeusolot. Perustuslakivaliokunta on lausunut omana käsityksenään, että maassa vallitsevat valmiuslain 3 §:n 5 kohdassa tarkoitetut poikkeusolot (PeVM 2/2020 vp, PeVM 8/2020 vp). Covid-19-tartuntatautipandemiassa (jatkossa myös koronavirus) on kyse vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta vastaavasta hyvin laajalle levinneestä vaarallisesta tartuntataudista.

Koronaviruspandemiaa on hallittu suurelta osin valmiuslain 4 §:stä ilmenevän normaaliusperiaatteen mukaisesti tartuntatautilain nojalla, valtioneuvoston suositusluontoisilla rajoitustoimenpiteillä sekä muuttamalla lukuisia lakeja. Valmiuslain mukaisiin toimivaltuuksiin on kuitenkin ollut välttämätöntä myös turvautua. Toimenpiteiden tavoitteena on ollut suojata väestöä hyvin laajalle levinneen vaarallisen tartuntataudin seurauksilta sekä turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen poikkeusoloissa. Tavoitteena on ollut, etenkin valmiuslain nojalla käyttöön otettujen toimivaltuuksien kohdalla, varmistaa erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ja tehohoidon kapasiteetti kriisitilanteessa sekä annetun ohjeistuksen avulla suojata haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä tartunnalta ja sen leviämiseltä.

THL:n mukaan tartuntoja ja niistä aiheutuvia menehtymisiä on onnistuttu valituilla toimenpiteillä ehkäisemään. Tilanne eroaa merkittävästi esimerkiksi Ruotsista, jossa on valittu erilainen strategia. Jos koronaan olisi Suomessa kuollut suhteessa väestöön yhtä monta ihmistä kuin Ruotsissa, olisi Suomessa kuolleita jo 2 524. Näin ollen voidaan ajatella, että rajoitustoimien myötä Suomessa on säästetty yhteensä 2200 henkeä. Kun huomioidaan eliniänodote ja elämänlaatu ikäryhmittäin, olisi Suomen rajoitustoimilla säästetty 13 613 elinvuotta.

lääkkäät henkilöt ja sosiaali- ja terveysministeriön toimenpiteet poikkeusolojen aikana

Koronavirus tarttuu arkielämässä pääasiassa pisaratartuntana, ihmisestä toiseen lähikontaktissa. Siksi lähikontaktien välttäminen ja supistaminen mahdollisimman vähäisiksi ovat tartunnan torjuntakeinoja, jolle ei ole yhtä tehokkaita vaihtoehtoja. Tehokkuuden hintana on valitettavasti ollut yhteiskunnan osittainen sulkeminen, taloudelliset menetykset ja etenkin ikääntyneen ja muun riskiryhmiin kuuluvan väestön yksinäisyyttä, eristyneisyyttä sekä omatoimisen elämän mahdollisuuksien kaventumista. Valitettavasti jotkut iäkkäät henkilöt ovat myös kokeneet, että heidät on leimattu syyllisiksi poikkeusoloihin.

Sosiaali- ja terveysministeriön tavoitteena ovat mahdollisimman selkeät ohjeet, joita päivitetään tiedon, kokemusten ja saadun palautteen karttuessa ja tautitilanteen muuttuessa. On kuitenkin vaikea välttää kokonaan sitä, että eri ihmiset ymmärtävät ja kokevat ohjeet ja suositukset eri tavoin. Se, mikä on toiselle arvokasta ohjausta, joka luo turvallisuudentunnetta ja kokemuksen huolenpidosta ja välittämisestä, voi olla toiselle syyllistämistä ja itsemääräämisoikeuden loukkaamista ja kolmannelle tietoa, jota sovelletaan ja tulkitaan oman tilanteen ja omien tarpeiden mukaan. Sosiaali- ja terveysministeriön mahdollisuudet vaikuttaa etenkin eri väestöryhmien subjektiivisiin kokemuksiin ovat rajalliset. Iäkkäät ja muut riskiryhmiin kuuluvat henkilöt tarvitsevat ammatillisilta, omaisilta ja muilta kanssaihmisiltä tukea ja apua ohjeiden ja suositusten ymmärtämiseen ja noudattamiseen.

Koronavirusepidemian saaminen kansainvälisesti vertaillen hyvään hallintaan osoittaa, että Suomen koronavirusstrategiaan kuuluneet linjaukset, ohjeet ja vahvat suositukset ovat olleet tarkoituksenmukaisia. Suomessa covid-19-tautiin on sairastunut ja kuollut paljon vähemmän iäkkäitä henkilöitä kuin esimerkiksi Ruotsissa. Tilastovertailuissa Suomessa ei ole havaittu keväällä 2020 ylikuolleisuutta verrattuna tavalliseen kevääseen.

Sosiaali- ja terveysministeriön keskeinen viesti kunnille, kuntayhtymille ja yksityisille palveluntuottajille on koko koronaviruspandemian ajan ollut se, että poikkeusoloissakin on turvattava sosiaali- ja terveystalouden saatavuus ja asianmukaisuus ja kiinnitettävä erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin ja erityistä tukea tarvitseviin asiakkaisiin ja heidän palvelujensa järjestämiseen. Kuntia on rohkaistu kiinnittämään huomiota erityisesti iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn turvaamiseen.

Sosiaali- ja terveysministeriön iäkkäitä henkilöitä koskevat ohjeet koronaviruspandemian aikana

Koronaepidemian aikana annettujen vanhustenhuoltoa koskevien suositusten oikeudellinen velvoittavuus

Hallituksen valmiuslain käyttöönottamisen jälkeisten rajoitustoimien kokonaisuus perustuu suosituksiin, normaaliolojen lainsäädäntöön ja valmiuslainsäädäntöön. Kevään aikana hallitus on tehnyt päätöksiä, jotka ovat poliittisia linjauksia. Tällaisia ovat muun muassa 12.3.2020

annetut suositukset koronaviruksen hillitsemiseksi ja riskiryhmien, kuten iäkkäiden henkilöiden, suojelemiseksi.

Oikeuskansleri on koronaviruksen aiheuttaman kriisin hallintaa ja sitä koskevaa valmistelua johtavalle virkamiesjohdolle sekä pääministerin esikunnalle 28.4.2020 lähettämässään kirjeessä (koronakoordinaatioryhmän kokousmuistio 28.4.2020) ottanut kantaa hallituksen menettelyyn koronavirustilanteessa. Oikeuskanslerin mukaan poliittisten linjausten antaminen on ollut perusteltua tilanteessa, jossa nopeat toimet epidemian hillitsemiseksi ovat olleet välttämättömiä. Oikeuskanslerin mukaan poliittiset linjaukset ovat kuitenkin epidemiatilanteen jatkuessa jossain määrin ongelmallisia yksinomaisena menettelytapana. Oikeuskanslerin näkemyksen mukaan hallituksen tulee siirtyä selvemmin dokumentoituun valmistelu- ja päätöksentekotapaan poikkeusoloja ja niiden jälkihoitoa koskevissa linjauksissaan. Menettelytapoina hallituksen linjausten ja suositusten vahvistamisessa sekä muussa valtioneuvoston ohjauksessa tulisi käyttää muun muassa valtioneuvoston periaatepäätöksiä ja ministeriöiden ohjauskirjeitä.

Hallituksen 6.5.2020 antamista koronatilannetta koskevista linjauksista on tehty valtioneuvoston periaatepäätös. Sosiaali- ja terveysministeriö on maaliskuun alusta alkaen täsmentänyt hallituksen linjauksia toimijoille antamallaan ohjeilla ja oikeuskanslerin ohjauksen mukaisesti siirtynyt myös muodollisesti niiden antamiseen esittelystä tehdyn päätöksen pohjalta.

Sosiaali- ja terveysministeriö on sosiaali- ja terveydenhuollon yleiseen ohjaukseen perustuvilla valtuuksillaan antanut lukuisia ohjeita kiireettömien palveluiden järjestämisestä, toimintatapojen yhtenäistämisestä sekä palvelujärjestelmän kapasiteetin nostamisesta, palvelussuhteen ehdoista poikkeamisesta, palveluiden toteuttamisesta ja toimintakyvyn lisäämisestä poikkeusoloissa

<https://stm.fi/stmohjeetkoronavirustilanteessa>

Tehdyillä toimenpiteillä on pyritty estämään taudin etenemistä väestön keskuudessa, turvaamaan sosiaali- ja terveydenhuollon ja erityisesti tehohoidon kantokyky kaikissa tilanteissa ja suojelemaan etenkin niiden riskiryhmiin kuuluvien ihmisten henkeä ja terveyttä, joille tauti voi käytettävissä olevien tietojen perusteella olla hyvin vakava. Covid-19-infektio on yleisvaarallinen tartuntatauti, jonka tiedetään olevan vaarallinen erityisesti iäkkäille ja muille riskiryhmiin kuuluville ihmisille. Korkea ikä sinänsä on riskitekijä koronavirustartunnalle riippumatta siitä, mikä on henkilön toimintakyky tai onko hänellä pitkäaikaissairauksia, koska vastustuskyky heikkenee iän myötä. Lähes puolet tautiin menehtyneistä on ollut hoidettavana sosiaalihuollon ympärivuorokautisessa asumispalveluyksikössä.

Sosiaali- ja terveysministeriö on 20.3.2020 antamassaan ohjeessa poikkeustilan huomioimisesta perustason sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toiminnassa kehottanut erityisenä torjuntatoimenpiteenä kuntia ohjeistamaan alueensa ympärivuorokautisen hoidon yksikköjen johtajat asettamaan yksiköihin muita kuin välttämättömiä vierailuja

koskeva vierailukielto. Mainittu ohje on päivitetty 16.4.2020 annetulla ohjeella ja sitä on tarkoitus edelleen lähiaikoina päivittää. Toimintayksikön johtajan tekemä päätös vierailukiellosta perustuu edellä kuvattuun tartuntatautilain 17 §:n, jonka mukaan terveydenhuollon ja toimintayksikön on torjuttava suunnitelmallisesti hoitoon liittyviä infektioita. Toimintayksikön johtajalla on lakiin perustuva velvollisuus toimia mainitun säännöksen edellyttämällä tavalla.

Sosiaali- ja terveysministeriö on ohjeistuksessaan korostanut, että kuten kaikessa tosiasiallisessa hallintotoiminnassa, on myös annettujen vierailukieltojen toimeenpanossa noudatettava hallinto-oikeudellista suhteellisuusperiaatetta, eli oikeasuhtaisuutta kieltojen tarkoituksen saavuttamiseen nähden. Kiellon ulottuvuutta ja käytännön järjestämistä on jatkuvasti tarkasteltava ja tarvittaessa muutettava. Asukkailla on koko ajan oikeus tarpeen mukaisiin palveluihin, ja tarve voi tällaisessa tilanteessa muuttua, jolloin myös palveluita on muutettava. Kielto eivät näin ollen voi olla kategorisia, vaan niiden on mahdollistettava tapauskohtainen harkinta. Erityisesti tämä on huomioitava saattohoitotilanteissa niitä koskevan ohjeistuksen mukaisesti.

Vierailukielto ei sinällään rajoita asiakkaan oikeutta liikkua. Kiellolla rajoitetaan omaisten ja muiden yksikön ulkopuolisten henkilöiden vapaata pääsyä yksikköön. Ulkopuolisilla ei välttämättä muutoinkaan ole rajatonta oikeutta kulkea yksikössä. Oikeudelliselta luonteeltaan vierailukiellot eivät ole sitovia niin, että pelkästään niihin perustuen voitaisiin estää sisäänpääsy yksikköön. Toimintayksikön johtajan antaman ohjeistuksen ja siihen perustuvien yksikön toimintakäytäntöjen tavoitteen eli iäkkäiden ja muiden riskiryhmiin kuuluvien henkilöiden tartunnalta suojaamisen vuoksi on tärkeää, että ohjeita ja toimintakäytäntöjä noudatetaan yhteisymmärryksessä asukkaiden ja omaisten kanssa.

Vierailukiellon piiriin eivät kuulu asiakkaalle myönnettyä palvelua antavat henkilöt kuten esimerkiksi kuntoutustyöntekijät tai henkilökohtaiset avustajat. Vierailukielto ei myöskään koske asiakkaan liikkumista yksiköstä ulos. Kuten edellä on todettu, henkilön liikkumista voidaan rajoittaa vain tartuntatautilain edellä kuvattujen säännösten eli eristämistä tai karanteenia koskevien päätösten nojalla.

Liikkumisen rajoittamista koskien on annettu erillinen ohje (1.4.2020), jossa siihen liittyvää lainsäädäntöä ja sen soveltamista on avattu yksityiskohtaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriö on 2.6.2020 antanut ohjauskirjeen kunnille erityisesti tartuntatautilain karanteenia ja eristämistä koskevien säännösten soveltamisesta. Sosiaalihuollon yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvontakuuluu vuoden 1982 sosiaalihuoltolain 3 §:n 1 momentin mukaan sosiaali- ja terveysministeriölle. Säännöksen 2 momentin mukaan aluehallintovirastolle kuuluu sosiaalihuollon suunnittelu, ohjaus ja valvonta toimialueellaan. Säännöksen 3 momentin mukaan sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ohjaa sosiaali- ja terveysministeriön alaisena aluehallintovirastojen toimintaa niiden toimintaperiaatteiden, menettelytapojen ja ratkaisukäytäntöjen yhdenmukaistamiseksi sosiaalihuollon ohjauksessa ja valvonnassa. Lisäksi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ohjaa ja valvoo

sosiaalihuoltoa erityisesti muun muassa silloin, kun kysymyksessä ovat periaatteellisesti tärkeät tai laajakantoiset asiat ja usean aluehallintoviraston toimialuetta tai koko maata koskevat asiat.

Toimivaltuuksiensa nojalla myös Valvira ja aluehallintovirastot sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ovat antaneet ohjeistusta ja ohjausta kunnille, kuntayhtymille ja yksityisille palveluntuottajille. Mainitut tahot ovat kuvanneet toimintaansa ja antamaansa ohjeistusta omissa selviyksissään myös asiassa EOAK 3232/2020.

Suosituksia koskevan tiedottamisen sisältö

Heti epidemian alkuvaiheessa sosiaali- ja terveysministeriö oli aktiivisesti mukana perustamassa valtakunnallista kansalaisille tarkoitettua puhelinneuvontaa. Sosiaali- ja terveysministeriö tiedotti asiasta ensimmäisen kerran 4.3.2020 (tiedote 40/2020).

Samoin on eri yhteyksissä tuotu esille kuntien yleisten neuvontanumeroitten tärkeyttä. Sosiaali- ja terveysministeriön koronavirus-tilannetta koskevat ohjeet ja tiedotteet on koottu verkkosivuille samaan osoitteeseen, johon on linkki ministeriön verkkosivujen etusivulla, jolloin ne ovat helposti löydettävissä. Erityisesti iäkkäitä koskevia ohjeita ovat kotiin annettavia palveluja ja ympärivuorokautista hoitoa koskevat ohjeet. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut sosiaalipalveluja koskevia ohjeita. Yli 70-vuotiaita koskien sosiaali- ja terveysministeriö on antanut tiedotteet 3.4. ja 19.5.2020. Ministeriön tiedotteessa 3.4.2020 kerrottiin sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteistyössä valmisteleman koronainfektiota koskevan tietopakettien lähettämistä kotitalouksille. Tiedotteessa on todettu, että osana tietopakettia annetaan myös ohjeita yli 70-vuotiaille, joille koronavirustautiin sairastuminen voi olla muita suurempi riski. Ministeriö on 19.5.2020 antanut tiedotteen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen päivitetystä ohjeistuksesta. Tiedotteessa on erityisesti nostettu esiin sitä, miten yhteydenpitoa läheisiin voidaan toteuttaa turvallisesti sekä miten ikääntyneet voivat ylläpitää hyvinvointiaan ja toimintakykyään poikkeusoloissa.

Ohjeita on päivitetty tilanteen muuttuessa ja päivittämisessä on myös reagoitu kentältä tulevaan palautteeseen. Esimerkiksi lakiin perustuttomista karanteenikäytännöistä saadun palautteen johdosta ministeriö pyysi valvontaviranomaisia arvioimaan tarvetta ohjaustoimille. Toimeksiannon pohjalta Valvira ja aluehallintovirastot antoivat 20.5.2020 asiaa koskevan uutiskirjeen. Ohjeisiin on merkitty, mikäli niitä on päivitetty ja milloin annetun ohjeen ne korvaavat. Sosiaali- ja terveysministeriön antamiin ohjeisiin on kirjattu, minkä lain perusteella ohje on annettu. Kun ohjeeseen sisältyvä yksittäinen kohta perustuu johonkin tiettyyn lain pykälään, on se mainittu ohjeessa.

Ympärivuorokautista hoitoa koskevassa ohjeessa (päivitetty 15.5.2020) on myös todettu, että tiedottamisen ympärivuorokautisissa yksiköissä tulee olla jatkuvaa ja avointa. Asiakkaila, heidän omaisiltaan ja henkilökunnalla on oltava ajankohtainen tieto yksikön tartuntatautilanteesta ja tilanteen edellyttämistä toimenpiteistä. Ohjeessa on

kuitenkin muistutettu siitä, että tiedottamisessa on huolehdittava siitä, että yksittäiset asiakkaat tai työntekijät eivät ole tunnistettavissa.

Vanhustenhuollon ja eri palveluyksiköiden tiedottaminen keinoista, joilla voidaan toteuttaa vanhusten ja lähimmäisten tapaamisia ja ulkona liikkumista altistumatta koronaviruksen leviämislle

Sosiaali- ja terveysministeriö on käytettävissään olevilla kansallisen ohjauksen keinoilla ja kulloinkin pandemiasta käytettävissä olleen parhaan tiedon mukaan pyrkinyt varmistamaan, että iäkkäiden henkilöiden liikkumista ja läheisten tapaamista ei rajoiteta tarpeettomasti tai lainvastaisesti ja että rajoittamista ei tapahdu silloin, kun käytettävissä olisi muita toimivia keinoja vanhusten liikkumisen ja läheisten tapaamisen toteuttamiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriö on 20.3.2020 antamassaan ohjeessa poikkeustilan huomioimisesta perustason sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toiminnassa korostanut, että myös poikkeusoloissa on turvattava perustason sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuus ja kiinnitettävä erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin ja erityistä tukea tarvitseviin asiakkaisiin. Mainittu ohje on päivitetty 16.4.2020 annetulla ohjeella ja sitä on tarkoitus edelleen lähiaikoina päivittää.

Ympäri vuorokautisen hoidon ohjeessa kuntia, kuntayhtymiä ja toimintayksiköitä on kannustettu ottamaan käyttöön toimintakäytänteitä, jotka mahdollistavat kasvokkaiset tapaamiset turvallisesti läheisten kanssa, vaikka vierailut yksiköissä sisällä on pääsääntöisesti kielletty. Ohjeessa on myös muistutettu siitä, että tarvittavat palvelut sekä toimintakykyä ja hyvinvointia ylläpitävää toimintaa tulee järjestää asiakkaiden tarpeen mukaan. Ohjeessa on esimerkein avattu sitä, että asiakkaiden suojaaminen tartunnalta ei edellytä yksinomaan omassa huoneessa oleskelua. Ohjeessa on todettu, että vierailukiello ei koske asiakkaille välttämättömän kuntoutuksen toteuttamiseksi tarvittavia ammattilaisia, kuten fysio- ja toimintaterapeutteja. Samoin on muistutettu ulkoilun merkityksestä ja siitä, että se voi lämpimään aikaan tarjota myös hyvän ja turvallisen mahdollisuuden toteuttaa läheisten tapaamisia.

lääkkeitä koskevat ohjeet on julkaisun jälkeen toimitettu kuntiin ja saatteessa on pyydetty toimittamaan ohje kyseisten asioiden hoitamisesta vastaaville tahoille.

Sosiaali- ja terveysministeriö on koronaepidemian aikana käynyt säännöllisesti vuoropuhelua valvontaviranomaisten, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja yksityisten palveluntuottajien kanssa. Virtuaalikoouksissa on käyty läpi ohjeistuksia ja niiden soveltamiseen liittyviä kysymyksiä, myös aluehallintovirastojen säännöllisesti viikoittain keräämään tilannekuvatietoon perustuen. Aluehallintovirastoilla on myös ollut säännöllisiä kokouksia kuntien kanssa, joissa on käyty läpi ajankohtaisia asioita, kuten ohjeita.

Sosiaali- ja terveysministeriö on viikoittain järjestänyt kuntatoimijoille suunnatun webinaarin, jossa on avattu ajankohtaisia asioita ja ohjeistuksia ja vastattu kentältä niistä esitettyihin kysymyksiin. Kantelussa mainittuja ikäihmisten hoitoa, rajoituksia ja niistä aiheutuvia haittoja on käsitelty verkkolähetyksissä ainakin 8.4., 15.4., 6.5., 20.5. ja 3.6.2020. Kentän kysymysten pohjalta on laadittu myös vastauksia usein kysytyihin kysymyksiin. Lisäksi tiedotusvälineille, sekä lehdistölle että televisiolle, on annettu lukuisia haastatteluja asiaan liittyen.

Sosiaali- ja terveysministeriö järjesti verkkotapaamisen iäkkäiden ihmisten parissa toimivien järjestöjen kanssa 13.5.2020, jonka tavoitteena oli kuulla järjestöjen näkemyksiä koronan vaikutuksista heidän jäseniinsä ja toimenpide-ehdotuksia tilanteen helpottamiseksi.

Millä muulla tavoin on pyritty lieventämään yli 70-vuotiaisiin ohjeistuksen johdosta kohdistuneita kantelussa kuvattuja kielteisiä ilmiöitä

Koronavirusta koskevan tietopaketin mukana kotitalouksille lähetettiin yli 70-vuotiaita koskeva toimintaohjeistus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos päivitti ohjetta sosiaali- ja terveysministeriön pyynnöstä 19.5.2020 ja asiasta järjestettiin tiedotustilaisuus, joka televisioitiin. Sosiaali- ja terveysministeriö antoi asiasta tiedotteen samassa yhteydessä. Sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on myös kerännyt tapaamisten toteuttamisen ja toimintakyvyn ylläpitämisen hyviä käytäntöjä kentältä kaikkien hyödynnettäväksi. THL:n edustaja oli julkaisun jälkeen mukana ministeriön kuntawebinaarissa kertomassa toimintaohjeesta.

Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuilla julkaistiin 13.5.2020 asiantuntija Sari Kivimäen kolumni, jossa kannustetaan oman toimintakyvyn ylläpitämiseen eri tavoin ja annetaan esimerkkejä hyvistä käytännöistä.

Sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehet ovat tiedotusvälineille antamissaan haastatteluissa ja eri yhteyksissä pidetyissä puheenvuoroissa korostaneet sitä, että vaikka iäkkäiden riskiryhmänä on tarpeen välttää lähikontakteja, on monia keinoja, joilla muilla tavoin on mahdollista vähentää tilanteen aiheuttamaa kuormitusta. Toimintakyvyn tukemiseen on eri yhteyksissä kannustettu.

3.2 THL:n lausunnon keskeinen sisältö

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vastaa lausuntopyynnössä olleisiin kysymyksiin seuraavasti.

1. koronaepidemian aikana annettujen vanhustenhuoltoa koskevien suositusten oikeudelliseen velvoittavuuteen

THL katsoo, että vanhustenhuoltoa koskevien ohjeiden taustalla pitkäaikaishoidon ja –hoivan toimintayksiköiden osalta on tartuntatautilaki. Tartuntatautilain 17 §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikön johtajan on seurattava tartuntatautien ja lääkkeille erittäin

vastustuskykyisten mikrobien esiintymistä ja huolehdittava tartunnan torjunnasta. Toimintayksikön on huolehdittava potilaiden, asiakkaiden ja henkilökunnan tarkoituksenmukaisesta suojauksesta ja sijoittamisesta sekä mikrobilääkkeiden asianmukaisesta käytöstä. Toimintayksikön johtajan on käytettävä apunaan tartuntatautiin torjuntaan perehtyneitä terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja sovitettava toimintansa yhteen kunnan tai kuntayhtymän toteuttamien toimien sekä valtakunnallisten hoitoon liittyvien infektioiden torjuntaohjelmien kanssa.

Tartuntatautilain mukaan kunnan tai sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaava lääkäri voi määrätä eristykseen tai karanteeniin henkilön, joka on sairastunut tai jonka perustellusti epäillään sairastuneen yleisvaaralliseen tartuntatautiin tai tartuntatautiin, jota perustellusti epäillään yleisvaaralliseksi. Eristyksellä tarkoitetaan tarttuvaa tautia sairastavan potilaan eristämistä terveistä. Tällä halutaan välttää mahdolliset jatkotartunnat. Karanteenilla tarkoitetaan terveen henkilön liikkumisvapauden rajoittamista. Karanteenilla estetään tartuntoja mahdolliselta oireettomalta tartunnankantajalta muihin henkilöihin, sillä osa infektiosairauksista voi tarttua jo ennen varsinaisten oireiden puhkeamista. Molempia keinoja, eristystä ja karanteenia, joudutaan siis määräämään, koronainfektioiden kohdalla tavallisimmin 2 viikkoa, käyttämään jatkotartuntojen estämiseen.

2. suosituksia koskevan tiedottamisen sisältöön (millä tavoin on tuotu esille, mikä oikeusperusta on suosituksen antamisen taustalla; millä tarkkuudella verkkosivuilla olevissa teksteissä on ilmaistu tietty lainsäädännös, johon ohje tai velvoite perustuu)

THL:n verkkosivuilta löytyy tietoa edellä mainituista tartuntatautilain säännöksistä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikön johdon velvollisuuksista. Viittaukset ja linkit lainsäädäntöön kuitenkin puuttuvat ohjeesta koronavirustartuntojen torjuntaan pitkäaikaishoidon ja –hoivan toimintayksiköissä. THL tarkentaa jatkossa verkkosivuilla olevia ohjeitaan lainsäädäntöön perustuvien velvoitteiden osalta.

3. miltä osin verkkosivuilla olevia tekstejä on korjattu tai selkiytetty niiden julkaisemisen jälkeen

THL laati ensimmäiset ohjeet koronavirustartuntojen torjuntaan pitkäaikaishoidon ja –hoivan yksiköissä ja tiedotti niistä 12.3.2020. Sivulla ohjeistettiin, kuinka voidaan estää tartuntojen leviämistä toimintayksiköön, miten torjutaan tartuntojen leviämistä toimintayksikön sisällä ja miten torjutaan tartuntojen leviämistä toimintayksiköiden ja erikoissairaanhoidon välillä.

THL päivitti terveydenhuollon ohjeistusta 8.4.2020 ja tarkensi etenkin ohjetta hoivakotien suojaamiseksi. Mikäli hoitolaitoksessa todetaan varmistettu koronavirustartunta, voidaan kaikki altistuneet testata oireista riippumatta, alueellisten ja THL:n ohjeiden mukaan. Näin kaikki tartunnan saaneet asukkaat ja työntekijät voidaan tunnistaa ja mahdollisuuksien mukaan erottaa muista niin, että jatkotartunnat saadaan minimoitua.

THL päivitti 15.5.2020 pitkäaikaishoidon ohjeistusta ja teki tarkennuksia muun muassa suojainten käyttöön sekä lisävinkkejä läheisyhteydenpitoon. Asiakkaiden kanssa lähikontaktissa työskentelevien on käytettävä kertakäyttöistä kirurgista suu-nenäsuojusta ympärivuorokautisissa toimintayksiköissä. Jos näitä ei ole, käytetään pestävää tai kertakäyttöistä kankaista suojusta tai kasvot peittävää visiiriä, Tavoitteena on suojata asiakasta mahdolliselta työntekijän tartunnalta, THL:n päivitetty ohje on STM:n 13.5.202A antaman päätöksen mukainen.

4. millä tavoin vanhustenhuoltoon ja eri palveluyksiköihin on viety tietoa keinoista, joilla voidaan toteuttaa vanhusten ja lähimmäisten tapaamisia ja ulkona liikkumista altistumatta koronaviruksen leviämislle

THL on koonnut verkkosivuilleen hyviä käytänteitä ympärivuorokautisen hoidon arkeen koronaviruksen aikana. Verkkosivulla on vinkkejä asukkaiden toimintakyvyn ja hyvinvoinnin tukemiseen, sosiaalisen toimintakyvyn tukemiseen ja läheisyhteydenpitoon, muistisairaiden asukkaiden turvallisuuteen ja hyvinvointiin, uuden asukkaan vastaanottamiseen, läheisten läsnäoloon saattohoidossa sekä muita vinkkejä korona-arkeen.

THL tiedottaa ohjeista ja niiden päivityksistä verkkosivuillaan infektio- ja rokotusuutisissa sekä THL:n ikäänntyminen -sivuston uutisvirrassa. infektio- ja rokotusuutiset toimivat myös erityistilanteiden viestintäkanavana, ja niiden jakelu on aina sama. THL jakaa tiedon uudesta uutisesta sähköpostitse mm. STM:ään, Työterveyslaitokselle, aluehallintovirastoille ja sairaanhoitopiireihin, joista tieto edelleen jaetaan alueellisesti muille tahoille.

5. millä muulla tavoin on pyritty lieventämään yli 70-vuotiaisiin ohjeistuksen johdosta kohdistuneita kantelussa kuvattuja kielteisiä ilmiöitä.

THL päivitti 19.5.2020 yhteistyössä STM:n kanssa ohjeistusta siitä, miten ikäänntyneet voivat suojautua koronavirustartunnalta. Tarkoitus on edelleen suojata väestöä tehostetusti tartunnalta ja samalta tunnistaa riskiryhmiin kuuluvien ja yli 70-vuotiaiden muiden perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, toimintakyvyn turvaaminen sekä sosiaalisten ja taloudellisten tarpeiden asettamat vaatimukset. Päivitettyssä ohjeistuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, miten yhteydenpitoa läheisiin voidaan toteuttaa turvallisesti sekä miten ikäänntynyt voi ylläpitää hyvinvointiaan ja toimintakykyään poikkeusoloissa. Aktiivisuus ja omien fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten kykyjen monipuolinen käyttö pitää yllä ikäänntyvän hyvinvointia ja toimintakykyä.

3.3 Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnon keskeinen sisältö asiassa EOAK 3787/2020

Pyysin yhdenvertaisuusvaltuutetulta lausuntoa muun muassa siitä, onko 70-vuoden ikärajan asettaminen koronavirusepidemiaa koskevissa toimintaohjeissa yhdenvertaisen kohtelun tai syrjintäkiellon vastaista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun arvion mukaan yli 70-vuotiaille annettua

ohjeluontoista velvoitetta välttää mahdollisuuksien mukaan lähikontakteja ja liikkumista kodin ulkopuolella ja pysytellä mahdollisuuksien mukaan karanteenia vastaavissa olosuhteissa koronatartunnan riskin vähentämiseksi on perusteltua arvioida yhdenvertaisuuslain välittömän syrjinnän näkökulmasta; välillisestä syrjinnästä ei vaikuta olevan kyse, koska ohje on annettu selkeästi ikään perustuen eikä esimerkiksi koronaviruksen riskiryhmään kuulumisen vuoksi.

Jotta kyse voisi olla välittömästä syrjinnästä, olisi yli 70-vuotiaita tullut kohdella yhdenvertaisuuslaissa tarkoitetulla tavalla epäsuotuisammin kuin muita. Yhdenvertaisuuslain 10 §:n mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Yhdenvertaisuuslain hallituksen esityksen mukaan epäsuotuisalla kohtelulla viitattaisiin sellaiseen menettelyyn, joko tekoon tai laiminlyöntiin, jolla menettelyn kohde asetetaan muihin nähden huonompaan asemaan. Kyse voi siten olla esimerkiksi rajoitusten, vaatimusten, rasitteiden tai velvoitteiden asettamisesta vain tietyille henkilöille tai henkilöryhmälle samoin kuin esimerkiksi jonkin yleisesti saatavilla olevan etuuden, palvelun tai oikeuden epäämisestä tai rajoittamisesta (HE 19/2104 vp, s. 70).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, ettei sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteessa (55/2020, julkaistu 19.3.2020) ole asetettu kansalaisille oikeudellisesti velvoittavia liikkumisvapauden tai yksityis- ja perhe-elämän rajoituksia. Valtuutetun näkemyksen mukaan kysymys on ollut velvoittavuutta vailla olevista suosituksista, joita ei ylipäätään ole kirjoitettu ehdottomaan muotoon siitä huolimatta, että toimintaohjeessa on käytetty myös sanaa "velvoitetaan". Tämä käy ilmi muun muassa siitä, että tiedotteessa on käytetty seuraavia ilmauksia: "mahdollisuuksien mukaan", "kehottaa välttämään" ja "mikäli on välttämätöntä itse käydä kaupassa – –". Tästä syystä valtuutettu katsoo, ettei kyseinen kansalaisiin kohdistunut suositus ole merkinnyt yli 70-vuotiaiden epäsuotuisampaa kohtelua yhdenvertaisuuslain tarkoittamassa merkityksessä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan on kuitenkin mainittava, että tosiasiallisesti ohjeet saattoivat velvoite-sanana käyttämisen vuoksi luoda monille kuvan oikeudellisesta velvoittavuudesta: yksittäiset yli 70-vuotiaat henkilöt ovat voineet perustellusti ajatella ohjeiden olevan velvoittavia, mikä on sinänsä hyvin valitettavaa. Koska suositukset ovat kuitenkin olleet selvästi vailla sitovuutta, eikä niitä muutoinkaan ole kirjoitettu ehdottomaan muotoon, katsoo valtuutettu kokonaisharkinnan perusteella, ettei yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettu epäsuotuisan kohtelun -vaatimus täyty.

Yleisvaarallisen tartuntataudin torjunta ja siltä suojeleminen on kiistatta painavan yleisen edun mukainen hyväksyttävä tavoite. Ohjeen antamisen tarpeellisuuden (oikeasuhtaisuuden) osalta voitaneen yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan arvioida, että hyväksyttävään tavoitteeseen pääsemiseksi yli 70-vuotiaiden yhdenvertaisuutta vähemmän rajoittava ja erityisesti heidän leimaantumistaan vähemmän ehkäisevä keino olisi voinut olla se, että toimintaohje olisi koskenut yleisesti

kaikkia koronaviruksen riskiryhmiä, eikä vain yli 70-vuotiaita henkilöitä.

Edellä kerrotuin perustein valtuutettu siis katsoo, että mikäli STM:n tiedotteessa annetut ohjeet todettaisiin yli 70-vuotiaita oikeudellisesti velvoittaviksi, on velvoitetta annettaessa menetelty yli 70-vuotiaita välittömästi syrjivästi, koska kohtelu ei valtuutetun näkemyksen mukaan ole perustunut yhdenvertaisuuslain 11.1 §:n vaatimalla tavalla riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti lakiin, eivätkä keinot myöskään hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ole olleet yhdenvertaisuuslain 11.1 §:n tarkoittamalla tavalla riittävän oikeasuhtaisia, koska ne on kohdistettu vain yhteen riskiryhmäläisten joukkoon.

3.4 Oikeuskanslerinviraston ratkaisuja

Myös oikeuskanslerille osoitetuissa kirjoituksissa on kiinnitetty huomiota 70-vuotta täyttäneiden Suomessa asuvien ohjeistamiseen Covid-19-taudin aikana (Dnro OKV/905/1/2020, OKV/733/1/2020, OKV/552/1/2020) ja ratkaisuissa on todettu ohjeiden osalta muun muassa seuraavaa.

”Yli 70-vuotiaiden velvollisuus pysyä erillään kontakteista muiden ihmisten kanssa mahdollisuuksien mukaan on toimintaohje, jonka tarkoitus on ikäihmisten suojeleminen. Kanteluissa tarkoitettuna valtioneuvoston toimintaohjeen mukaan sen tavoitteena on suojata erityisesti yli 70-vuotiaita koronavirustartunnalta, koska käytettävissä olevan tiedon mukaan ikäihmisillä on nuoria ihmisiä suurempi riski saada taudista vakavia, sairaalahoitoa vaativia oireita.”

3.5 Tiedottamisen sisältö

Covid-19-pandemian hoitamiseen liittyvät sosiaali- ja terveysministeriön antamat ohjeet ja päätökset ovat olleet koottuina ministeriön internetsivulle. Sivuilla on ollut linkkejä muun muassa Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen sekä aluehallintovirastojen sivuille.

Seuraavassa on otteita ministeriön sivujen teksteistä.

Ympäri vuorokautisen hoidon yksiköihin vierailukiello

”Kuntia kehoitetaan ohjeistamaan alueensa omat sekä yksityiset ympäri vuorokautisen hoidon ja palvelujen yksiköt tilanteessa tarvittavista tartuntatautien torjuntatoimenpiteistä yksiköissä (tartuntatautilaki 17 §). Erityisenä torjuntatoimenpiteenä kuntia kehoitetaan ohjeistamaan alueensa ympäri vuorokautisen hoidon yksikköjen johtajat asettamaan yksiköihin vierailukiellon. Vierailukiellolla tulee kieltää kaikki muut kuin välttämättömät vierailut sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä (sairaaloissa, hoitolaitoksissa ja asumispalveluyksiköissä). Tapauskohtaisesti arvioiden voidaan sallia kriittisesti sairaiden ja lasten tai saattohoidossa olevien oireettomien läheisten vierailu, sekä

puolison tai tukihenkilön vierailu synnytysosastolla. Kielto tulee voimaan heti ja on ensi vaiheessa voimassa 13.4.2020 saakka. Oireiset toimintayksikön asiakkaat tulee hoitaa erillään muista omassa huoneessaan, mikäli heidän kuntonsa ei edellytä sairaalahoitoa.”

STM:n tiedote 62/2020, 20.3.2020: Kuntien turvattava sosiaali- ja terveydenhuollon perustason palvelut ja tuettava heikoimmassa asemassa olevia poikkeusoloissa.

”Sosiaali- ja terveysministeriö on lähettänyt kunnille ja kuntien kautta edelleen omille yksiköilleen ja alueensa yksityisille palveluntuottajille ohjeet muun muassa erikoissairaanhoidosta, perustason terveydenhuollosta, ikääntyneiden palveluista, lastensuojelusta ja toimeentulotuen käsittelyn turvaamisesta poikkeusoloissa.

Kunnan asukkaiden välttämätön terveyden- ja sairaanhoito, toimeentulo ja huolenpito on varmistettava myös poikkeusoloissa.

Poikkeavilla toimenpiteillä pyritään hidastamaan taudin etenemistä Suomessa, jotta sairaalahoitoa vaativia ihmisiä olisi Suomessa yhtä aikaa mahdollisimman vähän. Erittäin halutaan suojata yli 70-vuotiaita koronaviruksen tartuntariskiltä sekä varmistaa haavoittuvassa asemassa olevien palveluntarpeen arviointi, hoitoon ohjaus ja toimeentulo poikkeusoloissa.”

Tiedotteessa on linkki STM:n ohjeeseen ”Covid-19 aiheuttaman poikkeustilan huomioimisesta perustason sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toiminnassa”.

lääkkäiden ja vammaisten henkilöiden kotiin annettavat palvelut tärkeitä

”Hallituksen linjauksen mukaisesti toimintaohjeena on, että yli 70-vuotiaat velvoitetaan pysymään erillään kontakteista muiden ihmisten kanssa mahdollisuuksien mukaan karanteeninomaisissa olosuhteissa. Tämä tarkoittaa sitä, että kunnissa on huomattava määrä sellaisia henkilöitä, jotka eivät aiemmin ole olleet kotihoidon asiakkaita, mutta joiden avuntarpeisiin, esimerkiksi kaupassa ja apteekissa asiointiin, on nyt vastattava. Kunnan tulee tiedottaa yli 70-vuotiaita asukkaita siitä, mistä apua on tarvittaessa saatavilla.”

Yhteydenpitoa läheisiin tuetaan vierailukiellosta huolimatta

”Pääsääntöisesti vierailut ympärivuorokautisen hoidon ja huolenpidon toimintayksiköissä ovat edelleen kiellettyjä. Tapauskohtaisesti harkiten oireettomien läheisten on kuitenkin voitava vieraillla vakavasti sairaiden asiakkaiden,

joiden tila on kriittinen, ja saattohoidossa olevien asiakkaiden luona turvallisella tavalla.”

3.5 Selvitys- ja lausuntopyynnön lähettämisen jälkeen tehtyjä toimenpiteitä

Valtioneuvoston tiedotteen (445/2020) mukaan hallitus linjasi yli 70-vuotiaita koskevista suosituksista 23.6.2020 siten, että suositus yli 70-vuotiaiden fyysisten kontaktien välttämistä puretaan. Tiedotteessa todetaan, että lähikontaktien välttämällä on onnistuttu suojaamaan ikääntynyttä väestöä koronavirustartunnoilta, mutta suosituksen käytännön toteuttamisesta on aiheutunut hyötyjen lisäksi myös kielteisiä vaikutuksia 70 vuotta täyttäneiden henkilöiden fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille ja toimintakyvylle.

Heinäkuun 17. päivänä annetun kuntainfon ja tiedotteen mukaan sosi- ja terveysministeriö on tarkistanut koronavirusepidemian aikana antamansa määräykset, ohjeet ja suositukset. Tarkistus on tehty kesällä 2020 vallitsevan tautitilanteen mukaisesti. Tarkistuksen jälkeen ministeriö toteaa, että edelleen voimassa olevia ohjeita ja suosituksia on jäljellä vähän. Tiedotteiden mukaan jatkossa koronaviruksen ja muiden infektioiden torjuntaan liittyvät kansalaisten ja ammattilaisten ohjeistukset ovat kootusti saatavilla Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla.

3.6 Ratkaisuun liittyvät oikeusohjeet

Oikeusohjeet ovat tämän päätöksen liitteenä.

3.7 Kannanotto

3.7.1 Toimenpiteiden myönteiset vaikutukset

Koronaepidemian alkuvaiheessa on tehty nopeita toimenpiteitä epidemian hallitsemiseksi. Olen jo aiemmin todennut asiassa EOAK/3232/2020, että poliittisten linjausten tekeminen ja välitön tiedottaminen niistä on ollut perusoikeuksien ja erityisesti oikeuden elämään ja terveyden suojelemiseksi perusteltua tilanteessa, jossa nopeat toimenpiteet ovat olleet välttämättömiä ja jossa on ollut tärkeää välittömästi tiedottaa tulossa olevista ja valmistelussa olevista toimenpiteistä. Pidän tehtyjä toimenpiteitä tältä osin perusteltuina. Epidemian alkuvaiheessa tiedot viruksen vaarallisuudesta ja siitä, että iän myötä henkilön vastustuskyky heikkenee, edellyttivät julkiselta vallalta tehokkaita toimenpiteitä väestön suojelemiseksi.

Saamieni selvitysten ja lausuntojen perusteella yli 70-vuotiaille kohdennettujen suositusten voidaan arvioida vähentäneen koronavirusepidemiasta aiheutuneita vakavia terveydellisiä haittoja ja kuolemantapauksia. Myös vanhusten ympärivuorokautisessa hoidossa käytössä olleiden rajoitusten voidaan arvioida vähentäneen sairastumisia ja kuolemantapauksia.

Pidän myönteisenä myös sitä, että muuttuvaan tilanteeseen ja saatuun

palautteeseen on pyritty reagoimaan eri tavoin.

3.7.2 Vastaukset selvityspyynnön kysymyksiin – yli 70-vuotiaita koskeva ohjeistus koronaviruspandemian aikana

Arvioin seuraavassa tarkemmin kanteluasian selvittämiseksi saatuja vastauksia ja muuta selvitysaineistoa erityisesti kaikkiin yli 70-vuotiaisiin kohdistettujen ohjeistusten osalta.

Olen arvioinut aiemmin erityisesti laitoksissa ja palveluasumisyksiköissä epidemian leviämisen estämiseksi vanhusten oikeuksiin kohdistettujen rajoitustoimien oikeudellisia perusteita asiassa EOAK/3232/2020.

Vanhusten yhdenvertaista kohtelua laitoksissa ja palveluasumisyksiköissä koronaviruspandemian aikana olen arvioinut asiassa EOAK/3787/2020.

Koronavirusepidemian aikana annettujen vanhustenhuoltoa koskevien suositusten oikeudellinen velvoittavuus

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi lausunnossaan, ettei sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteessa ole asetettu kansalaisille oikeudellisesti velvoittavia liikkumisvapauden tai yksityis- ja perhe-elämän rajoituksia. Valtuutetun näkemyksen mukaan kysymys on ollut velvoittavuutta vailla olevista suosituksista, joita ei ylipäätään ole kirjoitettu ehdottamaan muotoon siitä huolimatta, että toimintaohjeessa on käytetty myös sanaa ”velvoitetaan”. Tämä käy ilmi muun muassa siitä, että tiedotteessa on käytetty seuraavia ilmauksia: ”mahdollisuuksien mukaan”, ”kehottaa välttämään” ja ”mikäli on välttämätöntä itse käydä kaupassa – –”. Tästä syystä valtuutettu katsoo, ettei kyseinen kansalaisiin kohdistunut suositus ole merkinnyt yli 70-vuotiaiden epäsuotuisampaa kohtelua yhdenvertaisuuslain tarkoittamassa merkityksessä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan tosiasiallisesti ohjeet saattoivat velvoite-sanan käyttämisen vuoksi luoda monille kuvan oikeudellisesta velvoittavuudesta: yksittäiset yli 70-vuotiaat henkilöt ovat voineet perustellusti ajatella ohjeiden olevan velvoittavia, mikä on sinänsä hyvin valitettavaa. Koska suositukset ovat kuitenkin olleet selvästi vailla sitovuutta, eikä niitä muutoinkaan ole kirjoitettu ehdottamaan muotoon, katsoo valtuutettu kokonaisharkinnan perusteella, ettei yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettu epäsuotuisan kohtelun -vaatimus täyty.

Olen yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa samaa mieltä siitä, että kyseessä on ollut toimintaohje, jonka tarkoituksena on ollut ikäihmisten suojeleminen. Toimintaohje ei perustu tiettyyn laissa säädettyyn velvoitteeseen, eikä se siten ole luonteeltaan oikeudellisesti velvoittava.

Toimintaohjeen velvoittavuudella ja oikeudellisella luonteella on merkitystä myös sen arvioimiseksi, onko kyseessä yhdenvertaisuuslain tarkoittamassa merkityksessä yli 70-vuotiaiden epäsuotuisampi kohtelu ja onko ohje siten ollut syrjivä.

Suosituksia koskevan tiedottamisen sisältö

Olen aiemmin asiassa EOAK/3232/2020 todennut, että sosiaali- ja terveysministeriön antama vanhustenhuollon laitoksia ja asumispalveluyksiköitä koskeva ohjeistus on ollut virheellistä. Ohjeistuksen virheellisyys on johtanut siihen, että vierailut on kielletty tai niitä on rajoitettu lainvastaisesti.

Mielestäni ohjeistuksessa käytetyt ilmaukset, erityisesti viittaus tartuntatautilakiin ja kehoitus kieltää vierailukiellolla kaikki muut kuin välttämättömät vierailut, loivat kuvan vanhustenhuollon laitoksia ja asumispalveluyksiköitä sitovaksi tarkoitettusta ohjeistuksesta. Ohjeen velvoittava sisältö jätti kunnille tai yksittäisille asumispalveluyksiköille vain vähän harkintavaltaa. Ohjeessa viitattiin tartuntatautilain 17 §:ään eikä siitä ilmennyt, ettei sitä olisi tarkoitettu velvoittavaksi tartuntatautilain nojalla ja ettei ohjetta olisi tullut sellaisenaan noudattaa.

Toimintaohjetta yli 70-vuotiaiden velvollisuudesta pysyä erillään kontakteista muiden ihmisten kanssa ei ole kirjoitettu vastaavalla tavalla ehdottomaan muotoon. Toimintaohjeessa käytetään sanaa velvollisuus, mutta siinä ei viitata minkään lain säännöksiin eikä sitä ole kirjoitettu kokonaisuutena arvioiden velvoittavaan muotoon. Ohje sisältää useita ilmaisuja, jotka jättävät tilaa harkinnalle kuten ”mahdollisuuksien mukaan”, ”kehottaa välttämään” ja ”mikäli on välttämätöntä itse käydä kaupassa – –”.

Korostan, että perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain lain nojalla, ei ohjeiden perusteella. Tämä koskee myös ihmisten erilaista kohtelua iän perusteella liikkumisen ja muiden ihmisten tapaamisen rajoittamisessa. Hallituksella ja muilla viranomaisilla on ollut velvollisuus antaa oikea-aikaista ja riittävää tietoa siitä, kenellä on suuri riski sairastua vakavasti ja varmistaa se, että sekä terveydenhuollolla että sosiaalihuollolla on riittävät mahdollisuudet selviytyä tehtävistään pandemian aikana.

Sosiaali- ja terveysministeriön antamassa selvityksessä (asiassa EOAK/2823/2020) on tuotu esiin se, millä perusteilla ministeriö on tehnyt päätöksiä ja antanut ohjeistuksia. Katson, että ministeriön verkkosivuilla olevista tiedotteista ja ohjeistuksista tämä ei kuitenkaan käynyt selkeästi ilmi.

Kuten yhdenvertaisuusvaltuutettukin totesi, ohjeet saattoivat velvoitesanan käyttämisen vuoksi perustellusti luoda monille kuvan oikeudellisesta velvoittavuudesta.

Katson, että kyse on kokonaisvaikutelmasta. Yksittäisten esimerkkien lisäksi teksteistä oli kautta linjan vaikeaa erottaa sanamuotojen perusteella sitä, milloin kyseessä on päätös ja milloin ohje. Useat väliotsikot tekevät teksteistä helpommin luettavia, mutta niiden perusteella ei synny käsitystä, että kyse on ohjeesta, jonka noudattaminen perustuu vapaaehtoisuuteen.

Pidän ymmärrettävänä sitä, että erityisesti taudin alkuvaiheessa viestintä on voinut olla joltain osin epäselvää. Pandemian uhan vakavuuden arviointi oli alkuvaiheessa vaikeaa, minkä vuoksi oli erittäin tärkeää kaikin keinoin pyrkiä suojaamaan kansalaisten terveyttä ja elämää. Tuolloin tietoa viruksen käyttäytymisestä oli käytettävissä vain vähän ja tilanteen arvioitiin edellyttävän kiireellisiä toimenpiteitä. Nyt tilanne on jo vakaampi ja on huolehdittava siitä, että ohjeet ja tiedottaminen on ajantasaista, oikea-aikaista ja selkeää. Sosiaali-terveydenhuollon käytännön toiminnassa tukeudutaan edelleen valtakunnallisilla verkkosivuilla oleviin teksteihin ja on tärkeää, että viesti ymmärretään oikein.

Pidän myönteisenä sitä, että julkistettaessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla olevaa yli 70-vuotiaita koskevaa ohjeistusta, erityisesti korostettiin sitä, että kyseessä ovat tätä ikäryhmää koskevat suositukset, jotka eivät ole sitovia. Myös valtioneuvoston tiedotteessa 308/2020, 4.5.2020 valtioneuvosto korosti riskiryhmään kuuluvien omaa harkintaa toimintaohjetta noudatettaessa.

Toukokuussa julkistetun Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuille sijoitetun yli 70-vuotiaita koskevan ohjeistuksen osalta totean lisäksi seuraavaa.

Ohjeistuksen sanamuodot ja otsikointi tukevat selkeästi viestiä siitä, että kyseessä on ohjeistus. Myönteistä on myös se, että ohjeistuksen tavoitteena on tukea yhteydenpitoa läheisiin ja että Terveyden ja hyvinvoinnin laitos samanaikaisesti kerää myönteisiä toimintamalleja, edesauttaakseen niiden laajempaa käyttöönottoa. Nämä asiat vastaavat kantelijan esittämiä tavoitteita. Yhdenvertaisuuden kannalta ohjeistuksen kohderyhmä ja sanamuodot ovat kuitenkin ongelmalliset. Arvioin tätä jäljempänä.

Verkkosivuilla olevien tekstien korjaaminen ja selkeyttäminen

Pidän myönteisenä sitä, että ministeriö on myöhemmin yhdessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa muuttanut tiedottamistaan siten, että siinä on pyritty korostamaan vanhuksia koskevien rajoitusten vapaaehtoisuutta ja koronavirusepidemian aikana annetut määräykset, ohjeet ja suositukset on tarkistettu kesällä 2020 vallitsevan tautitilanteen mukaisesti.

Tiedotteiden mukaan jatkossa koronaviruksen ja muiden infektioiden torjuntaan liittyvät kansalaisten ja ammattilaisten ohjeistukset ovat koottu saatavilla Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla. Sosiaali- ja terveysministeriön sivuille on koottu myös aiemmin annetut suositukset ja päätökset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteaa, että viittaukset ja linkit lainsäädäntöön puuttuvat ohjeesta koronavirustartuntojen torjuntaan pitkäaikaishoidon ja -hoivan toimintayksiköissä. Lausunnon mukaan THL tarkentaa verkkosivuillaan olevia ohjeitaan lainsäädäntöön perustuvien velvoitteiden osalta.

Korostan edelleen, että jatkossa tulisi huolehtia sekä siitä ettei jo kumottuja ohjeistuksia voida erehtyä pitämään voimassa olevina ja että

kaikessa toiminnan ohjaamiseen tarkoitetussa aineistossa selkeästi tuodaan esille, milloin on kyse lakiin perustuvasta veloitteesta ja mihin säännökseen velvoite perustuu sekä milloin on kyse suosituksesta.

Totean, että sosiaali- ja terveysministeriön sivuilla muutokset on keuhalla 2020 toteutettu selkeästi siten, ettei kumottuja ohjeita voi erehtyä pitämään voimassa olevina.

Valvira on päivittänyt ohjeensa 3.9.2020.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilla on edelleen osittain virheellinen ohje otsikolla ”Vierailut pitkäaikaishoidon ja –hoivan toimintayksiköissä”. Ohje on päivitetty 24.6.2020. Ohjeessa on otsikon alla kaksi toimintaohjetta. Ensimmäisessä todetaan, että vierailujen rajoituksia voi muokata tilanteen mukaan paikallisten tai alueellisten infektioasiantuntijoiden kanssa neuvotellen. Toinen alkaa sanoilla ”Jos toimintayksikössä järjestetään vierailuja”.

Viittaan päätökseeni asiassa EOAK/3232/2020 ja edellytän, että sosiaali- ja terveysministeriö ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos yhdessä selventävät kunnille ja muille toimijoille suunnattua viestintää. Saamieni kantelujen perusteella viranomaisien toimivallasta on edelleen epätietoisuutta. Tapaamisten ja liikkumisen lakiin perustumaton rajoittaminen loukkaa paitsi pitkäaikaishoidon ja –hoivan toimintayksiköissä asuvien perus- ja ihmisoikeuksia myös heidän läheistensä oikeuksia.

Tiedottaminen keinoista, joilla voidaan toteuttaa vanhusten ja lähimmäisten tapaamisia ja ulkona liikkumista altistumatta koronaviruksen leviämislle.

Lausunnoissa kuvataan useita keinoja, joilla vanhustenhuoltoon ja yleisesti saataville on viety tietoa mahdollisuudesta toteuttaa esimerkiksi vanhusten ja lähimmäisten tapaamisia ja ulkona liikkumista altistumatta koronaviruksen leviämislle.

Saamieni kantelujen perusteella arvioin, että tiedottamista ja toimeenpanon ohjausta on tarpeen edelleen tehostaa. Korostan, että yhdenvertainen kohtelu ja haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden perusoikeuksien toteuttaminen edellyttävät, että toimijoilla on sama tieto käytettävissä olevista keinoista ja velvollisuudesta niiden käyttämiseen rajoittamisen sijaan.

Muut tavat, joilla on pyritty lieventämään yli 70-vuotiaisiin ohjeistuksen johdosta kohdistuneita kantelussa kuvattuja kielteisiä ilmiöitä

Sekä sosiaali- ja terveysministeriön että Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunnoissa mainitaan useita monipuolisia keinoja, joilla kantelussa kuvattuja kielteisiä ilmiöitä on pyritty lieventämään. Tärkeimpiä näistä ovat kantelijan esittämät toimet eli suositusten lieventäminen ja purkaminen kokonaan, kun se on katsottu mahdolliseksi sekä vaihtoehtoisten toimien käyttöön ottaminen.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa lausunnossaan, että on vaikea välttää kokonaan sitä, että eri ihmiset ymmärtävät ja kokevat ohjeet ja suositukset eri tavoin. Se, mikä on toiselle arvokasta ohjausta, joka luo turvallisuudentunnetta ja kokemuksen huolenpidosta ja välittämisestä, voi olla toiselle syyllistämistä ja itsemääräämisoikeuden loukkaamista ja kolmannelle tietoa, jota sovelletaan ja tulkitaan oman tilanteen ja omien tarpeiden mukaan. Mahdollisuudet vaikuttaa etenkin eri väestöryhmien subjektiivisiin kokemuksiin ovat rajalliset. Edelleen lausunnossa todetaan, että iäkkäät ja muut riskiryhmiin kuuluvat henkilöt tarvitsevat ammattilaisilta, omaisilta ja muilta kanssaihmisiltä tukea ja apua ohjeiden ja suositusten ymmärtämiseen ja noudattamiseen.

Totean, että selkeä ohjeistaminen on erityisen tärkeää silloin kun on kyse iäkkäistä ja muista riskiryhmiin kuuluvista henkilöistä. Kielteisiä vaikutuksia voidaan vähentää myös kiinnittämällä huomiota siihen, kenelle ja millä tavoin ohjeistus kohdistetaan. Tiedotteiden selkeyteen ja ymmärrettävyyteen tulee kiinnittää huomiota.

Yli 70-vuotiaiden yhdenvertaisuus koronaviruspandemian aikana

Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltä ovat oikeusjärjestyksemme johtavia periaatteita. Perustuslain 6 § sisältää yleisen yhdenvertaisuutta koskevan lausekkeen ja syrjinnän kiellon. Lisäksi syrjinnän kieltä sisältyy Suomea velvoittaviin ihmisoikeussopimuksiin.

Perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa asettaa eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta iän perusteella. Säännöksessä siis kielletään asettaminen eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Perustuslaki ei siten kiellä kaikenlaista erotelua ihmisten välillä. Jos erilaiselle kohtelulle on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste ja se on oikeasuhtainen, kyse ei ole syrjinnästä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan erilaiselle kohtelulle on oltava objektiivinen ja kohtuullinen oikeutusperuste. Myös YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen tulkintakäytännössä on todettu, että kyseessä ei ole syrjintä, jos erilaiselle kohtelulle on olemassa kohtuulliset ja objektiiviset kriteerit.

Yhdenvertaisuuslaki täsmentää perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa asetettuja vaatimuksia ja velvoittaa edistämään yhdenvertaisuutta. Ikään perustuva erottelu voi olla yhdenvertaisuuslain tarkoittama välitöntä syrjintää tai välillistä syrjintää. Jotta erilainen kohtelu iän perusteella olisi sallittua, on sen täytettävä yhdenvertaisuuslain 11 §:n oikeuttamisperusteet. Ikään perustuva erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä on muutoin hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Erilainen kohtelu voi olla oikeutettua silloinkin, kun se ei perustu lakiin, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot ovat tavoitteen kannalta oikeasuhtaisia.

Syrjintää on toisiin nähden epäsuotuisampi kohtelu vertailukelpoisessa tilanteessa. Vertailukelpoisuus tarkoittaa, että tilanteet voidaan rinnastaa toisiinsa oikeudellisesti merkityksellisten seikkojen osalta. Se, mikä

on oikeudellisesti merkityksellistä, arvioidaan tapauskohtaisesti.

Yhdenvertaisuuslain 8.2 §:n mukaan myös ohje tai käsky syrjiä on syrjintää. Hallituksen esityksen mukaan ohje tai käsky voi olla esimerkiksi syrjintään liittyvä tai syrjinnän aikaansaamiseksi annettu opastus, toimintaohje tai velvoite. Edellytyksenä kuitenkin on, että ohjeen tai käskyn antajalla on toimivalta tai asema antaa ohjeen tai käskyn saajaa velvoittavia määräyksiä. Perustuslain 2 §:n 3 momenttiin kirjatun hallinnon lainalaisuusperiaatteen mukaisesti julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Oikeusvaltiossa on selvää, että ministeriöillä tai valtioneuvostolla ei ole toimivaltaa antaa kansalaisille, itsehallintoon nojaaville kunnille tai yksityisille yrityksille velvoittavia määräyksiä ilman selkeää lakiperustetta.

Olen edellä todennut, ettei sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteessa (55/2020, julkaistu 19.3.2020) ole asetettu kansalaisille oikeudellisesti velvoittavia liikkumisvapauden tai yksityis- ja perhe-elämän rajoituksia. Toimintaohje ei perustu tiettyyn laissa säädettyyn veloitteeseen, eikä toimintaohjetta ole kirjoitettu kokonaisuutena arvioiden velvoittavaan muotoon. Katson yhdenvertaisuusvaltuutetun tavoin, että toimintaohje yli 70-vuotiaiden lähikontaktien välttämisestä sekä kodin ulkopuolella liikkumisesta ja pysyttelemisestä mahdollisuuksien mukaan karanteenia vastaavissa olosuhteissa koronatartunnan riskin vähentämiseksi ei ole merkinnyt yhdenvertaisuuslain tarkoittamassa merkityksessä yli 70-vuotiaiden epäsuotuisampaa kohtelua. Näin siitä huolimatta, että velvoite –sanana käyttö ohjeessa on voinut luoda monille kuvan sen oikeudellisesta velvoittavuudesta.

Perustuslaki ei kiellä kaikenlaista erottelua ihmisten välillä. Jos erilaiselle kohtelulle on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste ja se on oikeasuhtainen, kyse ei ole syrjinnästä. Yleisvaarallisen tartuntataudin torjunta ja siltä suojeleminen on kiistatta painavan yleisen edun mukainen perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä tavoite. Tavoitteena on ollut perustuslaissa turvattujen hengen ja terveyden suojeleminen.

Ohjeen oikeasuhtaisuuden arvioinnin osalta totean, että useissa saamissani viesteissä ihmiset kertoivat kokeneensa loukkaavana sen, että heidän ei arvioida kykenevän itse päättämään omasta toiminnastaan. Monet yli 70-vuotiaat henkilöt kokivat leimautumista ikänsä perusteella.

Jotta ikään perustuva erilainen kohtelu ei muodostuisi syrjiväksi, on jatkuvasti arvioitava suositeltuja toimenpiteitä, sitä, tulisiko ikärajaa muuttaa ja sitä, onko ikärajan asettaminen ylipäättään tarpeellista. Käsitykseni mukaan tässä pandemiassa vakavan sairastumisen riski on sitä suurempi mitä iäkkäämpi henkilö on kyseessä. Ymmärrän, että ikärajan asettaminen on voinut olla ohjeen selkeyden ja ymmärrettävyyden kannalta perusteltua. Jos ikärajan asettaminen juuri 70-vuoteen ei ole kuitenkaan hyväksyttävästi perusteltavissa, ei sitä tule ohjeistuksissa käyttää.

Perus- ja ihmisoikeutena turvatus yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi olisi ollut parempi menetellä niin, että ohjeistus siitä, miten viruksen tarttumista voidaan estää olisi osoitettu yleisesti koko väestölle ja samassa yhteydessä olisi kerrottu, ketkä kuuluvat riskiryhmiin ja millä perusteilla sekä annettu eri riskiryhmiin kuuluville tarvittavia erityisiä ohjeita tartunnalta suojautumiseen.

Yhdenvertaisuuslakiin perustuva arvio vanhusten kohtelusta laitoksissa ja palveluasumisyksiköissä koronavirusepidemian aikana sisältyy päätökseen EOAK/3787/2020.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3 esittämäni käsitykseni menettelyyn liittyneistä puutteista sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tietoon. Pyydän, että esittämäni näkökohdat otetaan huomioon sekä lainsäädännön valmistelussa että ohjeistuksia laadittaessa.

Pyydän, että sosiaali- ja terveysministeriö ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos yhdessä selventävät kunnille ja muille toimijoille suunnattua viestintää. Siltä osin kuin ratkaisussa esitetyt toimenpiteet on jo tehty, ei ratkaisuni anna aihetta muuhun.

LIITE

KESKEISET OIKEUSOHJEET

Perusoikeudet

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa muihin nähden eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuusperiaatteeseen sisältyy mielivallan kieltö ja vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen, (SopS 19/1990) 14 artiklan mukaan yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa

syryntää. Kieltoa laajentaa EIS 12. lisäpöytäkirja (2000), jossa taataan ”laissa tunnustetuista oikeuksista nauttiminen”.

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Yksilön oikeus elämään kattaa tietyissä tilanteissa myös erityisvelvollisuuden suojan antamiseen. Viranomaisen laiminlyönti toteuttaa vaaran torjumiseksi siltä olosuhteiden valossa edellytettäviä toimenpiteitä voi merkitä mainitun oikeuden loukkausta. Henkilökohtainen vapaus on yleisperusoikeus, joka suojaa fyysisen vapauden ohella tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta.

Mainitun pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä muutenkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua, eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Säännös turvaa kyseisiä oikeushyviä julkisen vallan itse toimeenpanemilta loukkauksilta, mutta edellyttää valtiovallalta myös säädössuojaa oikeuksien turvaamiseksi ulkopuolisia loukkauksia vastaan. Erityisesti henkilökohtainen turvallisuus korostaa julkisen vallan positiivisia toimintavelvoitteita yhteiskunnan jäsenten suojaamiseksi heihin kohdistuvilta oikeudenvastaisilta teoilta.

Vapaudenriiston hyväksyttäviä perusteita ei ole lueteltu perustuslain 7 §:ssä. Mielivaltaisen vapaudenriiston kieltö sisältyy 7 §:n 3 momenttiin. Vapaudenriistolla tarkoitetaan säännöksen perustelujen mukaan järjestelyjä, joilla henkilöä kielletään ja estetään poistumasta hänelle määrätystä rajatusta olinpaikasta. Vapaudenriistoon oikeuttavia perusteita sisältyy muun muassa tartuntatautilain mukaiseen eristämiseen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan vapaudenriisto voi tapahtua ainoastaan lain määräämässä järjestyksessä, kun 5 artiklan 1 kappalessa mainitut edellytyksen täyttyvät. Edellytyksenä on mainittu muun muassa vapauden riistäminen tartuntataudin leviämisen estämiseksi.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 26.27/2016) 14 artiklan 1 kohta turvaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen mahdollisuuden nauttia oikeudesta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen. Sen mukaan sopimuspuolten tulee turvata, etteivät vammaiset henkilöt joudu laittoman tai mielivaltaisen vapaudenriiston kohteeksi. Mahdollinen vapaudenriisto tulee tapahtua lainmukaisesti. Vammaisuus ei itsessään missään tapauksessa oikeuta vapaudenriistoon. Vammaisyleissopimuksen piiriin voidaan katsoa kuuluvan muun muassa muistisairaat henkilöt.

Yksilön itsemääräämisoikeuden, oikeuden määrätä itsestään ja toimistaan, on todettu perusoikeusuudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä olevan monien muiden oikeuksien käytön perustana. Sen voidaan katsoa olevan osa perusoikeusjärjestelmää, huolimatta siitä, ettei sitä nimenomaisesti mainita perustuslaissa. Itsemääräämisoikeus voidaan ymmärtää osaksi yleisperusoikeutena turvattua oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen. Se liittyy kiinteästi myös

perustuslain 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan.

Perustuslain 9 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Liikkumisvapaus tulee yksilön itsemääräämisoikeuden kannalta ajoittain arvioitavaksi henkilökohtaisen vapauden rinnalla. Liikkumisvapauden ja henkilökohtaisen vapauden raja ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Yksilön toimintamahdollisuuksien kannalta kyse on vain aste-erosta. Yksittäistapauksessa konkreettinen liikkumisvapauden rajoittaminen saattaa puuttua yhtä voimakkaasti yksilön perusoikeuksiin ja itsemääräämisoikeuteen kuin välitön vapaudenriisto.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suojan lähtökohta on yksilön oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista siihen. Yksityiselämä on henkilön yksityistä piiriä koskeva yleiskäsite. Yksityiselämän suoja on osin päällekkäinen henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden sekä kunnian ja kotirauhan suoja koskevien perusoikeussäännösten kanssa.

Perustuslaissa tarkoitetun kotirauhan suojan ydinalueena on perustuslakivaliokunnan omaksuman tulkinnan mukaisesti henkilön asunto. Kotirauhan suoja on huomioitava esimerkiksi silloin kun potilas tai asiakas on pitempiaikaisesti sijoitettuna laitokseen. Olennaista kotirauhan suojan piiriin määrittelyssä on se, että tilaa käytetään pidempiaikaiseen asumiseen.

Perustuslain 21 § mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. YK vammais-sopimuksen 13 artiklan mukaan sopimuspuolet varmistavat vammaisille henkilöille oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden yhdenvertaisesti muiden kanssa, muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia, helpottaakseen heidän tehokasta suoraan ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien.

Yhdenvertaisuuslaki

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa (1 §).

Yhdenvertaisuuslaissa viranomaisella tarkoitetaan valtion viranomaisia, kunnallisia viranomaisia, itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia ja

eduskunnan virastoja sekä Ahvenanmaan maakunnan viranomaisia niiden soveltaessa valtakunnan lainsäädäntöön kuuluvia säädöksiä. Mitä viranomaisesta säädetään, sovelletaan myös muuhun julkista hallintotehtävää hoitavaan. (4 §)

Hallituksen esityksen mukaan julkisella hallintotehtävällä momentissa tarkoitetaan samaa kuin perustuslain 124 §:ssä. Kysymys on siten verraten laajasta hallinnollisten tehtävien kokonaisuudesta, johon kuuluu lakien toimeenpanoon sekä yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen oikeuksia, etuja ja velvollisuuksia koskevaan päätöksentekoon samoin kuin julkisten palvelujen järjestämiseen liittyviä tehtäviä. Keskeistä on, että tehtävät perustuvat lailla tai lain nojalla annettuun julkiseen toimeksiantoon. (HE 19/2014 vp, s. 59).

Viranomaisen velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta säädetään lain 5 §:ssä. Viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava viranomaisen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.

Yhdenvertaisuuslain 8.2 §:n mukaan myös ohje tai käsky syrjiä on syrjintää. Hallituksen esityksen mukaan ohje tai käsky voi olla esimerkiksi syrjintään liittyvä tai syrjinnän aikaansaamiseksi annettu opastus, toimintaohje tai velvoite. Edellytyksenä kuitenkin on, että ohjeen tai käskyn antajalla on toimivalta tai asema antaa ohjeen tai käskyn saajaa velvoittavia määräyksiä. Tällaista toimivaltaa tai asemaa vaille olevan henkilön toiselle antama kehoitus ei ole säännöksessä tarkoitettu syrjintäohje tai -käsky (HE 19/2014 vp, s. 69).

Yhdenvertaisuuslain 10 §:n mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Yhdenvertaisuuslain hallituksen esityksen mukaan epäsuotuisalla kohtelulla viitattaisiin sellaiseen menettelyyn, joko tekoon tai laiminlyöntiin, jolla menettelyn kohde asetetaan muihin nähden huonompaan asemaan. Kyse voi siten olla esimerkiksi rajoitusten, vaatimusten, rasitteiden tai velvoitteiden asettamisesta vain tietyille henkilölle tai henkilöryhmälle samoin kuin esimerkiksi jonkin yleisesti saatavilla olevan etuuden, palvelun tai oikeuden epäämisestä tai rajoittamisesta (HE 19/2104 vp, s. 70).

Yhdenvertaisuuslain 13 §:n mukaan syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.

Yhdenvertaisuuslain 11 §:n mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Hallituksen

esitystä koskevan perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 31/2014 vp) mukaan erilaista kohtelua koskevaa poikkeamisvaltuutta koskevalta lailta vaaditaan perustuslakivaliokunnan aiemman, nimenomaisesti yhdenvertaisuussäätelyä koskevan lausunnon mukaan "riittävää täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta" (ks. PeVL 10/2003 vp).

Yhdenvertaisuuslain 11 §:n 2 momentin mukaan erilainen kohtelu on kuitenkin oikeutettua siinäkin tapauksessa, että kohtelun oikeuttamisperusteista ei ole säädetty, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Tätä säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, kun kyse on julkisen vallan käytöstä tai julkisen hallintotehtävän hoidosta.

Yhdenvertaisuuslain 18.3 §:n mukaan yhdenvertaisuuslain säännöksiä valvonnasta ei sovelleta tasavallan presidentin, valtioneuvoston yleisistunnon, tuomioistuinten ja muiden lainkäyttöelinten eikä valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen toimintaan.

Valmiuslaki

Valmiuslaissa (1552/2011) säädetään toimivaltuuksista, joita voidaan ottaa käyttöön poikkeusoloissa ja niiden käyttöön ottamisessa noudatettavista menettelytavoista. Valtioneuvosto totesi 16.3.2020 oltuaan yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa maassa vallitsevan poikkeusolot. Päätös tehtiin valtioneuvoston ohjesäännön 3 §:n 22 kohdassa säädetyn mukaisesti valtioneuvoston yleisistunnossa. Päätös tuli voimaan välittömästi, ja se on voimassa toistaiseksi. Päätökseen liittyy perustelumuistio, jossa kuvataan tarkemmin poikkeusolojen toteamisen perusteita.

Valtioneuvoston päätöksen perusteena oli koronaviruksen aiheuttama COVID-19-epidemia, jonka Maailman terveysjärjestö WHO julisti pandemiaksi 11.3.2020, ja sen vakavat vaikutukset Suomeen. Valtioneuvosto arvioi päätöstä harkitessaan, että koronaviruksen aiheuttama sairaanhoidon tarve voi osoittautua erittäin suureksi ja sairaanhoito-henkilökuntaa vaikeasti kuormittavaksi. Sen vuoksi on tärkeää hidastaa taudin etenemistä Suomessa, jotta yhtäaikaisesti pienempi osa suomalaisista sairastuisi sairaalahoitoa vaativalla tavalla verrattuna tilanteeseen, jossa valmiuslain mukaisiin toimiin ei ryhdytä.

Valmiuslain mukaiset toimivaltuudet otetaan käyttöön valtioneuvoston antamilla käyttöönottoasetuksilla. Valmiuslain 6 §:n 3 momentin mukaan käyttöönottoasetus on välittömästi saatettava eduskunnan käsiteltäväksi. Eduskunta päättää, saako asetus jäädä voimaan vai onko se kumottava osittain tai kokonaan ja onko se voimassa säädetyn vai sitä lyhyemmän ajan. Jollei käyttöönottoasetusta ole viikon kuluessa sen antamisesta toimitettu eduskunnalle, se raukeaa.

Covid-19 pandemian aikana on otettu käyttöön valmiuslain 86, 87, 88, 93, 94, 95- 103, 109 ja 118 §:n mukaisia toimivaltuuksia. Tarkemmat säännökset valmiuslain toimivaltuuden soveltamisesta annetaan joko valtioneuvoston asetuksella tai toimivaltaisen viranomaisen

päätöksellä, riippuen kyseessä olevasta toimivaltuudesta. Valmiuslain 86 ja 87 §:n mukaan toimivaltuuksia käytöstä annetaan sosiaali- ja terveysministeriön tai aluehallintoviraston päätöksiä. Kyseessä olevat päätökset ovat velvoittavia. Valmiuslain 86 ja 87 §:ssä tarkoitetuista toimivaltuuksista ei anneta valtioneuvoston asetuksia toimivaltuuden soveltamisesta.

Valmiuslain 86 §:n mukaan poikkeusoloissa väestön sosiaali- ja terveydenhuollon turvaamiseksi sosiaali- ja terveysministeriö sekä toimialueellaan aluehallintovirasto voi päätöksellään velvoittaa sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikön: 1) laajentamaan tai muuttamaan toimintaansa; 2) siirtämään toimintansa kokonaan tai osaksi oman toimialueensa tai sijaintipaikkansa ulkopuolelle taikka järjestämään toimintaa myös toimialueensa ulkopuolella; 3) sijoittamaan hoidon tai huollon tarpeessa olevia henkilöitä toimintayksikkönsä siitä riippumatta, mitä asiasta on säädetty, määrätty tai sovittu; 4) luovuttamaan toimintayksikön tai osan siitä valtion viranomaisten käyttöön.

Sosiaali ja terveysministeriö antoi 1.4.2020 päätöksen valmiuslain 86 §:n mukaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaustoimiin ryhtymisestä (VN/7621/2020). Päätös koski sairaanhoitopiirien velvoitetta ohjata ulkomailta saapuva henkilöstönsä karanteenia vastaaviin olosuhteisiin ja Covid-19 tutkimukseen, jos on epäily sairastumisesta. Päätös oli voimassa 13.4.2020 saakka.

Sosiaali- ja terveysministeriö antoi 13.5.2020 päätöksen valmiuslain 86 §:n mukaisesti sosiaalihuollon ohjaustoimiin ryhtymisestä sosiaalihuollon asiakkaiden suojaamisesta koronavirustaudilta (covid-19) (VN/8928/2020). Päätös koski asiakkaiden kanssa lähikontaktissa työskentelevien henkilöiden suojusten käyttämistä sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa toimintayksiköissä ja kotiin annettavissa palveluissa. Päätös oli voimassa poikkeusolojen päättymiseen asti.

Tartuntatautilaki

Tartuntatautiin perustuvan pandemian aikana perusoikeuksien rajoittaminen voi valmiuslain lisäksi perustua tartuntatautilakiin (1227/2016).

Jos yleisvaarallisen tartuntataudin tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen vaara on ilmeinen eikä taudin leviämistä voida muulla tavoin estää, virkasuhteinen kunnan tartuntataudeista vastaava lääkäri tai virkasuhteinen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaava lääkäri voi tartuntatautilain 60 §:n perusteella päättää henkilön karanteenista enintään yhden kuukauden ajaksi. Päätös karanteenista voidaan tehdä henkilölle, jonka on todettu tai perustellusti epäilty altistuneen yleisvaaralliselle tartuntataudille. Virkasuhteinen kunnan tartuntataudeista vastaava lääkäri tai virkasuhteinen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaava lääkäri voi tehdä päätöksen karanteenista myös henkilön tahdosta riippumatta.

Kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän virkasuhteinen tartuntataudeista vastaava lääkäri voi päättää tartuntatautilain 63 §:n perusteella yleisvaaralliseen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäiltyyn tartuntatautiin sairastuneen tai sairastuneeksi perustellusti epäillyn henkilön eristämisestä terveydenhuollon toimintayksikköön enintään kahden kuukauden ajaksi, jos taudin leviämisen vaara on ilmeinen ja jos taudin leviämistä ei voida estää muilla toimenpiteillä. Eristys voidaan toteuttaa myös henkilön omassa, sosiaalihuollon yksikössä sijaitsevassa asunnossa terveydenhuoltolain (1326/2010) 25 §:n mukaisena kotisairaala-palveluna.

Tartuntatautilain 60 §:n mukaisesta karanteenista ja 63 §:n mukaisesta eristämisestä on aina tehtävä yksilöä koskevat hallintopäätökset sekä liitettävä päätökseen valitusosoitus hallinto-oikeuteen.

Karanteeni ja eristäminen on lain 68 §:n mukaan toteutettava siten, että henkilön oikeuksia ei tarpeettomasti rajoiteta. Henkilöllä on oikeus pitää yhteyttä toimintayksikön ulkopuolelle tavalla, joka ei aiheuta tartuntavaaraa muihin. Lain 69 §:n mukaan karanteenin ja eristämisen aikana potilaan oikeutta tavata terveydenhuollon toimintayksikön ulkopuolisia henkilöitä voidaan rajoittaa, jos se on välttämätöntä yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. Tämä edellyttää henkilölle tehdyn karanteeni- tai eristämispäätöksen olemassa oloa ja nimenomaista mainintaa tästä päätöksessä.

Tartuntatautilain 67 §:n mukaan karanteeni- tai eristyshuoneen ovea voidaan pitää ulkopuolelta lukittuna silloin, kun se on välttämätöntä ilmateitse tai pisara- ja kosketustartuntana tarttuvan yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin edellytykset täyttävän tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. Hoidon toteuttamiseen osallistuvan henkilön on valvottava potilasta niin, että hänellä on mahdollisuus saada välittömästi yhteys potilaaseen. Myös potilaalla on oltava mahdollisuus saada välittömästi yhteys henkilökuntaan. Tämä edellyttää henkilölle tehdyn karanteeni- tai eristämispäätöksen olemassa oloa ja nimenomaista mainintaa tästä päätöksessä. Tällä tavoin voidaan estää myös sosiaalihuollon yksiköissä asuvaa henkilöä poistumasta huoneestaan.

Tartuntatautilain 17 §:n mukaan terveydenhuollon ja sosiaalihuollon toimintayksikön on torjuttava suunnitelmallisesti hoitoon liittyviä infektioita. Toimet on sovittava yhteen terveydenhuoltolain 8 §:ssä säädettyjen potilasturvallisuutta edistävien toimien kanssa. Toimintayksikön johtajan on seurattava tartuntatautien ja lääkkeille erittäin vastustuskykyisten mikrobien esiintymistä ja huolehdittava tartunnan torjunnasta. Toimintayksikön on huolehdittava potilaiden, asiakkaiden ja henkilökunnan tarkoituksenmukaisesta suojauksesta ja sijoittamisesta sekä mikrobilääkkeiden asianmukaisesta käytöstä. Toimintayksikön johtajan on käytettävä apunaan tartuntatautien torjuntaan perehtyneitä terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja sovittava toimintansa yhteen

kunnan tai kuntayhtymän toteuttamien toimien sekä valtakunnallisten hoitoon liittyvien infektioiden torjuntaohjelmien kanssa.

Tartuntatautilain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 13/2016 vp.) perusteluissa todetaan 17 §:n osalta seuraavaa.

Hoitoon liittyvät infektiot aiheuttavat niin meillä kuin muissakin kehittyneissä maissa merkittävän osan tartuntatautikuolemista. Ne ovat uhka potilasturvallisuudelle sekä henkilökunnan työturvallisuudelle. Niiden torjuntaan on panostettava nykyistä enemmän. Hoitoon liittyvien infektioiden tehokas torjunta vähentää hoidon kustannuksia, ja toiminnan kustannusvaikuttavuus on tutkitusti hyvä. Torjunta säädettäisiin kaikkien terveydenhuollon toimintayksiköiden tehtäväksi riippumatta siitä, ovatko ne kunnallisia, yksityisiä tai muun tahon ylläpitämiä. Lisäksi hoitoon liittyvien infektioiden torjunta säädettäisiin myös sosiaalihuollon toimintayksiköiden tehtäväksi, koska niissä ongelmat ovat samanlaiset kuin terveydenhuollossa. Koska sosiaalihuollossa ei välttämättä ole tehtävään perehtynyttä henkilökuntaa, laissa annettaisiin velvoite käyttää apuna tartuntatautien torjuntaa perehtyneitä terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Tällaisia voivat olla infektiokoulutusta saaneet lääkärit ja sairaanhoitajat.

Tartuntatautilain 58 §:ssä säädetään laajaan tartunnanvaaraan liittyvistä toimenpiteistä. Pykälän mukaan, kun laajaa tartunnan vaaraa aiheuttava yleisvaarallinen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäilty tartuntatauti on todettu tai sen esiintyminen on perustellusti odotettavissa, kunnan tartuntatautien torjunnasta vastaava toimielin voi päättää toimialueellaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden, oppilaitosten, päiväkotien, asuntojen ja vastaavien tilojen sulkemisesta sekä yleisten kokousten tai yleisötilaisuuksien kieltämisestä. Edellytyksenä on lisäksi, että toimenpide on välttämätön yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen estämiseksi. Aluehallintovirasto voi tehdä alueellaan vastaavat päätökset silloin, kun ne ovat tarpeen usean kunnan alueella. Päätökset tehdään enintään yhden kuukauden ajaksi. Toimenpiteet on heti lopetettava, kun tartunnan vaaraa ei enää ole.

3.6 Sosiaalihuollon asiakaslaki ja potilaslaki

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Mainitun lain 9 §:n mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa (1 mom.).

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietyistä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. (1 mom.)

Jos täysi-ikäinen potilas ei mielenterveydenhäiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi pysty päättämään hoidostaan, potilaan laillista edustajaa taikka lähiomaista tai muuta läheistä on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuultava sen selvittämiseksi, millainen hoito parhaiten vastaisi potilaan tahtoa. Jos tästä ei saada selvitystä, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena. (2 mom.)

Tapauksissa, joita 2 momentissa tarkoitetaan, tulee hoitoon saada potilaan laillisen edustajan taikka lähiomaisen tai muun läheisen suostumus. Laillisen edustajan, lähiomaisen ja muun läheisen tulee suostumusta antaessaan ottaa huomioon potilaan aiemmin ilmaisema tahto tai, jos hoitotahtoa ei ole ilmaistu, hänen henkilökohtainen etunsa. Jos laillinen edustaja, lähiomainen tai muu läheinen kieltää hoidon antamisen tai hoitotoimenpiteen tekemisen potilaalle, potilasta on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä suostumisesta kieltäytyvän henkilön kanssa muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Jos laillisen edustajan, lähiomaisen tai muun läheisen näkemykset hoidosta eroavat toisistaan, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena. (3 mom.)